

ATATÜRK VE DEPREM

ATATÜRK AND EARTHQUAKE

Mithat ATABAY*

Makale Bilgisi

Başvuru: 15 Ağustos 2023

Kabul: 27 Ekim 2023

Article Info

Received: August, 15, 2023

Accepted: October, 27, 2023

Öz

Tarih bilimi, toplumları etkileyen eylemlerden doğan olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki nedensel bağları, bunların daha önceki ve sonraki olaylarla ilişkilerini, karşılıklı etkileşimlerini ele alan ve gelecekte benzer olaylar karşısında nasıl davranılması gerektiği konusunda öngörülerde bulunan bir bilim dalıdır. Türkiye’de görülen depremler, tarih biliminin tanımına uygun olmasına karşın, depremler konusundaki tarihsel araştırmalar pek fazla yapılmamıştır. Ancak son yıllarda depremler, tarih biliminin araştırma yapılan konuları arasında hızla yerini almış bulunmaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyetimizin 100.yılı dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün depremler konusundaki düşünce ve yaklaşımları ele alınmıştır. Atatürk bir taraftan depremlerin yaptığı hasar ve yıkımların ortadan kaldırılmasına önem verirken, diğer taraftan da depremlerin bilimsel yollarla tespit ve araştırılmasına da önem vermiştir. Atatürk sağlığında meydana gelen depremler sonrasında halkın birbiriyle dayanışması ve millet olma bilincinin somut göstergesi olan yardımlaşmaya verdiği önemi de görmüştür. Türk milletinin sevinçte, kederde ve tasarda bir olmasının somut göstergelerinden biri olan depremlerde yardımlaşmaya bizzat kendisi katkı vererek örnek olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, deprem, hasar, yardımlaşma, tarih.

Abstract

The science of history is a branch of science that tells about events arising from actions affecting societies by showing time and place, deals with the causal links between these events and their relations with previous and subsequent ones, their mutual interactions, and makes predictions about how to behave in the face of similar events in the future. Although earthquakes seen in Turkey are in accordance with the definition of history, historical research on earthquakes has not been done much. However, in recent years, earthquakes have rapidly taken their place among

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi; İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi; Tarih Bölümü; matabay@comu.edu.tr; ORCID:0000-0002-4218-6697; Çanakkale-Türkiye.

the research subjects of history science. In this context, the thoughts and approaches of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, on earthquakes, on the occasion of the 100th anniversary of our Republic, are discussed. On the one hand, Atatürk gave importance to the elimination of damage and destruction caused by earthquakes, on the other hand, he gave importance to the scientific detection and investigation of earthquakes. After the earthquakes that occurred during his lifetime, Atatürk also saw the importance that the people gave to cooperation, which is a concrete indicator of solidarity with each other and awareness of being a nation. He set an example by himself by contributing to solidarity in earthquakes, which is one of the concrete indicators of the Turkish nation's unity in joy, sorrow and plan.

Keywords: Atatürk, earthquake, damage, aid, history.

Giriş

Türkiye, deprem kuşağında olan bir ülkedir ve sıklıkla can ve mal kaybına neden olan depremler meydana gelmektedir ve gelmeye de devam edecektir. Yaşanan birçok acılara rağmen, depremlerde insanoğlunu en çok ilgilendiren konu, insan zayıtı ile yıkılan binalar, yok olan yerleşim birimleri ve buna bağlı olarak insanın yaşadığı yerlerdeki kültürel birikimleridir.

Son yüzyılda Türkiye topraklarında depremler sebebiyle hayatını kaybeden insanların toplam sayısı 91.194 kişidir. Bir bu kadar insan da yaralanmış ve/veya sakat kalmıştır. Her yıl depremden ortalama yaklaşık 912 kişi yaşamını yitirmektedir¹.

Türkiye topraklarında depremler sebebiyle yıkılan ya da kullanılmayacak hale gelen binaların toplam sayısı 529.337'dir. Bu binaların sayısı kadar bina da orta ve/veya hafif şekilde hasarlı hale gelmektedir. Her yıl depremden ortalama yaklaşık 5.293 bina yıkılmaktadır².

Atatürk döneminde, 29 Ekim 1923'ten 10 Kasım 1938 tarihine kadar olan on beş yıllık sürede artçı depremler hariç olmak üzere depremlerin merkez üslerine göre can ve mal kaybına sebep olan yirmi sekiz deprem meydana gelmiştir³.

---

¹ Mithat Atabay, *Son Yüzyılda Türkiye'de Depremler*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara 2023, s.493.

² Atabay, 2023, s.494.

³ Atabay, 2023, s.53-121. Murat Bıkçe ise Türkiye'de 1900-2014 yılları arasında meydana gelmeyen ve düzeltilmemiş olarak hazırladığı listede Atatürk dönemine ait yirmi dört depreme yer vermektedir. Bk. M. Bıkçe, "Türkiye'de Hasara ve Can Kaybına Neden Olan

Bu depremler; 13 Eylül 1924 Erzurum, 9 Ocak 1925 Ardahan, 7 Ağustos 1925 Afyon-Dinar, 22 Ekim 1926 Kars-Kızılcakçak, 31 Mart 1928 İzmir-Torbalı, 18 Mayıs 1929 Sivas-Suşehri, 7 Mayıs 1930 Türk-İran Sınırı, 10 Aralık 1930 Erzincan-Malatya, 9 Ocak 1931 Konya-Ilgın-Argıthanı, 10/11 Ocak 1931 Erzincan-Refahiye, 5/6 Mayıs 1931 Elazığ-İringil, 11 Nisan 1932 Malatya-Hekimhan, 25 Nisan 1932 Erzincan-Kuruçay, 1932 Beyazıt, 9 Ağustos 1932 Muğla-Datça, 19 Temmuz 1933 Denizli-Çivril, 9 Eylül 1933 Konya-Cihanbeyli, 4 Ocak 1935 Tekirdağ-Şarköy, 4 Ocak 1935 Erdek – Marmara Adaları, 1 Mayıs 1935 Kars-Digor, 2 Mayıs 1935 Erzincan-Kığı, 12 Mayıs 1935 Diyarbakır, 27 Mayıs 1935 Sarıkamış, 13/14 Ekim 1935 Erzincan-Kığı, 16-24 Mart 1936 Kars-Digor ve Kağızman, 7 Aralık 1937 Bingöl-Kığı, 19 Nisan 1938 Kırşehir ve 13 Mayıs 1938 Diyarbakır depremidir.

Atatürk, 13 Eylül 1924 tarihindeki Erzurum depremi sonrası bizzat bölgeye gitmiş fiilen deprem felaketiyle ilgilenmiş ve maddi destekte bulunmuş, 31 Mart 1928’de meydana gelen İzmir-Torbalı depremine yine maddi katkı yapmış ve 19 Nisan 1938 Kırşehir depremi sonrasında, bir felaket karşısında ulusunun milli birlik ve beraberlik olgunluğuna nasıl eriştiğini görmüştür.

Bu makalede Atatürk’ün depremler konusundaki düşünceleri ve yaşadığı dönemde depremlere karşı devletin ve Türk halkının hassasiyetini kuvvetlendiren konulara yer verilmektedir.

1. Mustafa Kemal’in Depremle İlk Teması

Mustafa Kemal, Balkan Savaşları sırasında Gelibolu yarımadasına Mürettep Kolordu Komutanlığı’nın kurmay başkanı olarak tayin edildiğinde askeri konular yanında bölgede karşılaşılan her türlü soruna çareler aramaya ve bunları çözmeye çalıştı⁴.

Bu sırada Gelibolu yarımadası hem savaş bölgesi idi hem de 10-11 Ağustos 1912 tarihinde Edirne ve İstanbul’u da etkileyen büyük bir depremden etkilenmişti. Bu depremde Gelibolu kasaba merkezinde 802 ev, köylerinde ise 1988 ev yıkılmıştı⁵. Bu koşullar altında muhacirleri iskân etme olanakları da sınırlıydı. Mustafa Kemal, Gelibolu Müftüsü ve Mevlevihane şeyhiyle de görüşerek gelen göçmenlerin geçici de olsa

Deprem Listesi (1900-2014),” 3.Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 14-16 Ekim 2015, DEÜ Yay., İzmir, s.4.

⁴ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK, Ankara 1995, s.48-49.

⁵ Mithat Atabay-Bariş Borlat, *26-27 Temmuz 1328 Depremi (8-9 Ağustos 1912) ve Dr. Yüzbaşı M. Sadi Bey*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2012, s.65

camilerde ve Gelibolu Mevlevihanesi'nde kalmalarını temin etti. Ayrıca depremden zarar gören evlerden tamir edilebilecek durumda olanlarını da tamir ettirerek hem muhacirlerin hem de depremzedelerin istifadesine sundu⁶.

2. Cumhuriyet Dönemindeki İlk Deprem ve Gazi Mustafa Kemal

Cumhuriyet döneminin ilk büyük depremi Erzurum bölgesinde yaşandı. İlk deprem 13 Mayıs 1924'te, ikinci deprem 6 Eylül 1924'te ve üçüncüsü de 13 Eylül 1924 tarihinde saat 16.34'te Erzurum-Horasan'da meydana geldi. Son deprem meydana gelen depremlerin en şiddetlisi oldu. Bu depremin aletsel büyüklüğü 6,8'di.

Hükümet 13 Mayıs depremi sonrası 19 Mayıs'ta⁷, 8 Haziran'da⁸ ve 3 Ağustos'ta⁹ çıkardığı kararnameler ile 20'şer bin lira yardımda bulunmayı kararlaştırdı.

Bölgede 6 Eylül'deki ikinci depremden sonra 10 Eylül'de 20 bin lira¹⁰ ve 13 Eylül'deki üçüncü depremden sonra ise 17 Eylül 1924'teki kararname ile 40 bin lira yardım yapılmasına karar verdi¹¹.

Deprem olduğunda Gazi Mustafa Kemal Paşa Trabzon'da bulunuyordu. Atatürk, gezisini iptal ederek deprem bölgesine gitmeye karar verdi. Ancak otomobille ulaşmak mümkün olmayacağı gerekçesiyle 24 Eylül'de Samsun'a oradan da Erzurum'a hareket etti. 30 Eylül akşam saatlerinde Erzurum'a ulaşan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da on bir gün kaldı¹².

1 Ekim 1924 günü Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Erzurum Valisi Zühtü Bey başkanlığında bir toplantı gerçekleştirerek "*Felaketzedegan Komisyonu = Felaketzedeler Komisyonu*"¹³ ile bir araya geldi ve depremzedelerin sorunlarının giderilmesi için izlenecek yolu belirledi¹⁴.

⁶ Mithat Atabay, "Mustafa Kemal'in Balkan Muharebeleri Esnasında Çanakkale Bölgesindeki Faaliyetleri," *Çanakkale 1915, Mustafa Kemal Atatürk ve Modern Türkiye*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2010, s.42; Ayn.yzr., *Çanakkale Topraklarında Mustafa Kemal Atatürk*, Çanakkale Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2019, s.26.

⁷ BCA., 030.018.01.01.9.25.9.

⁸ BCA., 030.018.01.01.10.29.7.

⁹ BCA., 030.018.01.01.37.10.1.

¹⁰ BCA., 030.018.01.01.11.43.1.

¹¹ BCA., 030.018.01.01.11.43.15.

¹² Atabay, 2023, s.54.

¹³ Hüseyin Kalemlî, "1924 Erzurum Depreminde Yurtdışından Yapılan Yardımlar," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.14, Sayı 2, 2010, s.204.

¹⁴ Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1998, s.174.

Mustafa Kemal Paşa Erzurumlulara depremin yaralarının sarılması için hükümet durumu bildireceğini ve yaraların sarılması için çaba göstereceğini belirtti:

“Malumunuzdur ki, Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde büyük bir seyahat yapmak için, yola çıkmıştım. Fakat Trabzon’da o elim haberi alır almaz, buraya koşma, buradaki felaketzedelerle hemdert olmak, en büyük emelim oldu. Hareketi arzın bu havalide yaptığı tahribattan dilhunum.

Efendiler!

Emin olabilirsiniz ki, Erzurum’daki hareketi arzdan müteessir olan bütün bir millettir. Bütün Türk camiasının kalbi, tıpkı benim teessürümle daraban etmektedir. Umumun bu teessürata, yalnız manen alakadar kalmayacağı; mevcut felaketi tehvin için, maddeten de şefkat vazifesini yapacağı muhakkaktır.

Arkadaşlar!

Heyeti hükümetimizin Erzurum felaketi ile felaketzedeleriyle pek sıkı surette alakadar olduğu, yalnız vazifei resmiye icabı olduğu için değil, insani, vicdani hislerle ıstırapı tehvin için en müessir tedbirleri almakla iştigal ettiğini, ehemmiyetle kaydederim. Benim buraya gelişim, aynı zamanda hükümetin de lazım gelen malumatı almasında, ayrıca temini sürat edecektir. Mümkün olan her şey yapılacak, vaziyeti ıslaha çare bulunacaktır.

Bu felaketzedelere hükümeti merkeziyenin seri muaveneti, şüphesizdir. Buraya gelmekliğim, felaketzedelerin ahvalini mahallinde bizzat tahkik ederek bulabileceğim tedbirleri, hükümeti merkeziyeye bildirmek hususunda faydalı olacaktır.”¹⁵

Erzurum’da meydana gelen depremlerin ilkinde 700 bina, ikincisinde 200’den fazla bina ve üçüncü sarsıntıda ise 477 bina tamamen yıkıldı. Depremlerin ilkinde can kaybı olmazken, ikincisinde üç kız çocuğu yaşamını yitirdi, sekiz kişi de yaralandı¹⁶.

13 Eylül tarihindeki son sarsıntı ise oldukça geniş bir sahayı etkiledi ve bu bağlamda deprem Erzurum merkez, Horasan, Pasinler, Aras, Narman, Hınıs, Tortum, Sarıkamış ve Ardahan’da hissedildi. Depremin merkez üssü

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, (1906-1938), C. II, 5.Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s.261.

¹⁶ Atabay, 2023, s.55.

Horasan ve Pasinler'di. Deprem yaklaşık bir dakika sürdü. 6,8 büyüklüğündeki bu deprem büyük hasara sebebiyet verdi¹⁷.

Bu depremde 214 kişi hayatını kaybetmiş, 1.119 hayvan telef olmuş, 2.514 hane kısmen, 3.787 hane de tamamen yıkılmıştı¹⁸.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzaladığı 512 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 25 bin liralık bir ek ödenek çıkarıldı¹⁹.

Bu kararnameden sonra 28 Mayıs 1924 tarihinde bütçeden 5 bin liranın Yunan Savaşı sırasında evleri yakılıp yıkılanlara verildiği ve deprem felaketzedelerine bu fasıldan para kalmadığını belirten Maliye Bakanlığı'nın cevabı üzerine Bakanlar Kurulu depremzedeler için yeni bir kararname çıkardı ve sorun böylece halledildi²⁰.

Erzurum-Horasan çevresinde meydana gelen depremden dolayı yardım kampanyası başlatıldı. Başlatılan kampanyada depremzedeler için yaklaşık 300 bin lira yardım toplandı. Yardım kampanyası devlet eliyle yürütüldü ve toplanan yardımlarla Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde depremden zarar görenlerin barakaları yapılarak kış gelmeden kendilerine teslim edildi²¹. Bu konuda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in öncülüğü çok önemlidir. Gazi, barakaların yapılması için gereken kerestelerin temini için Sarıkamış'a gitti ve gerekli talimatları verdi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa kendi şahsi hesabından depremzedeler için 10 bin lira bağışta

¹⁷ Atabay, 2023, s.53.

¹⁸ Nurhan Aydın-Elif Ergün, "1924 Erzurum Depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa," *Tarih ve Günce*, C. I, S. 2, 2018, s.151.

¹⁹ Bu konuda Bakanlar Kurulu Kararı şöyledir: "*Erzurum depremi dolayısıyla hasarın ve felaketzedelerin miktarı çok olduğundan mahallinde lazım gelen yardımın yerine getirilmesi için vilayet tarafından girişimde bulunulmuş ise de, bunun yeterli olamayacağı hükümetçe gerekli yardımın yapıldığı takdirde bu felaketzedelerin daha perişan ve sefil bir hale gelmesi de pek muhtemel bulunduğu ve savaştan çıkmış o yerlerde halk tarafından yapılacak yardımın da bu ihtiyacı karşılayamayacağından şimdilik mahalline hükümetçe 10 bin liralık bir yardım yapılması zorunlu görüldüğü hakkında İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine bu gibi olağanüstü felaketler için kullanılmak üzere bütçede herhangi bir tahsisat bulunmadığından depremzedeler için Maliye Bakanlığı'nın önerisi ve 18 Mayıs 1924 tarih ve 940/628 numaralı tezkeresi ile Bakanlar Kurulu'nun 19 Mayıs 1924 tarihli toplantısında felaketzedelere mesken ve barınacak tesis için eski seneden kala ve bu sene kullanılacak olan meblağdan 20 bin liranın banka havalesi ile felaketzedelerin belirtilen ihtiyaçlarına harcanmak üzere ayrıca olağandışı harcamalar kaleminden 5 bin liranın verilmesine karar verildi.*

*Türkiye Reiscumhuru
Gazi M. Kemal*

BCA., 030.18.01.01.09.25.9.

²⁰ BCA., 030.18.01.01.09.27.9.

²¹ Aydın-Ergün, 2018, s.161.

bulundu²². Eşi Latife Hanım da 10 bin lira verdi. Ayrıca Atatürk'ün yanında bulunan Bozok Milletvekili Salih Bey, İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey, Gaziantep milletvekili Kılış Ali Bey ve Rize Milletvekili Rauf Bey 300'er lira, Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey 200 lira, yaveri Muzaffer Bey ile Özel Kalem Kâtibi Memduh Bey 50'şer lira yardım yaptılar²³. Mustafa Kemal, depremden zarar gören Kars ve Sarıkamış'a da gitti²⁴. Bu arada hükümet, depremzedelerin ihtiyaçlarının giderilmesi için Şark şimendiferlerinden yararlanılması ve Sarıkamış ormanlarından kereste temin edilmesini kararlaştırdı²⁵. Ayrıca bölgede ihtiyaç olan doktor temini için bir talimat verdi ve hükümet "*Doğu'da görev yapmak istemeyen doktorların memuriyetle ilişkilerinin kesilmesini*" kararlaştırıldı. Bu durum çok etkili oldu ve ihtiyaç duyulan sağlık hizmetleri hızlı bir şekilde sağlandı. Bunun etkilerini Dr. Mehmet Derviş Bey'in hatıralarında görmek mümkündür.

Hükümet deprem nedeniyle sefaletleri bir kat daha artmış olan Erzurum vilayetindeki "*harp felaketzedeleri*" ne 3 Nisan 1339 tarih ve 319 numaralı kanun gereğince özel fasıldan 20 bin lira yardım yapılmasına karar verdi²⁶.

1924 yılında Mayıs ayında bir ve Eylül ayında iki kez Erzurum ve çevresinde üç defa meydana gelen depremlerden birincisinde 200'ü aşkın evin yıkılması ve birçok insanın ölümü, evleri yıkılanların açıkta kalması üzerine Erzurum Hilaliahmer Cemiyeti Şubesi aracılığıyla hemen piyasadan erzak satın alınarak felaketzedelere ulaştırıldı. Bunun için merkezden 3 bin lira gönderildi. Açıkta kalanların barakalarının yapılması için evlerin tamir edilmesi için nakliyesi cemiyete ait olmak üzere 2.000 adet oluklu galvaniz sac, 1.000 adet tahta, 1.000 adet lata ve 1.000 kilo çivi gönderildi. Ayrıca mahalli Hilaliahmer Cemiyetlerinin yapacakları yardımlarla bu işlerin tamamlanmasına çalışıldı²⁷.

İkinci defa Eylül ayında şiddetli şekilde meydana gelen depremde 120 köyün halkının büyük çoğunluğu açıkta kaldı ve yüzlerce insan da yaşamını yitirdi. Bunun üzerine Hilaliahmet Müfettişi Fahri Bey nezaretinde biner adet iç çamaşır, gömlek, bin battaniye, bin çift çorap, bin kaput, beş yüz avcı yelege, bin takım elbise ve gerektiği kadar tıbbi malzeme ve sağlık malzemesi ile her biri 50'şer kişinin kalabileceği 50 adet iki direkli büyük

---

²² Önder, 1998, s.173.

²³ Fehmi Akın, *Atatürk'ün Sonbahar Gezileri*, Cantekin Matbaası, Ankara 2008, s.151; Kalemler, 2010, s.207.

²⁴ Akın, 2008, s.154; Önder, 1998, s.174.

²⁵ BCA., 030.018.01.01.11.46.8.2.

²⁶ BCA., 030.18.01.01.10.29.7.

²⁷ Atabay, 2023, s.58.

çadır, her biri 10'ar kişi kalabilecek 100 adet mahrutî çadır ve ayrıca 20 yataklık hastane, malzemesi ve bir de seyyar etüv gönderildi. Tüm bu işlerin bölgede organizasyonunda Erzurum Hilaliahmer Cemiyeti Şubesi Başkanı Dr. Şerif Bey büyük hizmetlerde bulundu²⁸.

Dr. Şerif Bey, 1924 yılı 20 Ekim tarihine kadar çeşitli kaynaklardan cemiyete, 17.023 lira gelir temin etti. Bu gelirlere 1.392 lirasını çeşitli hayır işlerinde, 564 lirasını Çocuk Esirgeme (Himaye-i Etfal) Yurdu'na, 1.000 lirasını Kars'taki muhtaçlara, 500 lirasını Pasinler'deki depremzedelere, 10.367 lirasını Pasinler Deprem Komisyonuna verdi. 2.510 lira da Hilaliahmer Cemiyeti Genel Merkezine gönderdi²⁹. Erzurum Hilaliahmer Cemiyeti'nin kendi kasasında ise hala 690 lira parası vardı.

Türkiye Cumhuriyeti Hilaliahmer Cemiyeti Erzurum'daki depremler sebebiyle Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti'ne yardım çağrısında bulundu. Bu çağrıya kayıtsız kalmayan Uluslararası Kızılhaç Komitesi Erzurum depremzedelerine yardımda bulunduğu gibi ayrıca devletler bazında yardım için uluslararası çağrıda bulundu³⁰. Bu çağrıya Fransa hemen karşılık verdi ve Türkiye'ye 50 bin Frank yardımda bulundu. Ayrıca Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Daumergue'ye Mustafa Kemal Paşa'ya üzüntülerini belirten bir telgraf gönderdi³¹. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Daumergue'ye 13 Ekim 1924 tarihinde gönderdiği cevabı telgrafla teşekkür etti³². Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı şöyledir:

“Erzurum halkının uğradığı felaket sebebiyle sizin derin üzüntülerinizi ve Fransa'nın içten bir ilgi ile Türkiye'nin üzüntüsüne katıldığını anlatan telgrafınızı aldım. Sıkıntıya uğrayanlarla ilk görüştüğüm günde ve üzüntülerimin en aşırı bir zamanında beni bulan bu pek dostane tesellinizden duyduğum teşekkür duygusuna güvenmenizi rica ederim.

Cumhurbaşkanı

Gazi Mustafa Kemal³³

²⁸ Osmanlı'dan Cumhuriyete Hilaliahmer İcraat Raporları 1914-1928, yay. haz. Murat Uluğtekin, M. Gül Uluğtekin, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2013, s.341.

²⁹ Osmanlı'dan Cumhuriyete Hilaliahmer İcraat Raporları 1914-1928, s.354.

³⁰ Kalemli, 2010, s.208.

³¹ İbrahim Ethem Atınur, *Reis-i Cumhuriyet'in Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s.98-99.

³² Kalemli, 2010, s.209.

³³ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Bugünkü Dille, yay. haz. Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, Ankara 2006, s.562.

Erzurum depremzedelerine yardım için ABD, Sovyet Rusya, Japonya, Yugoslavya, Ukrayna, Estonya, Brezilya, Küba ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi çeşitli miktarlarda yardımda bulundu³⁴.

Erzurum-Horasan depremi sırasında bölgede görev yapan Dr. Derviş Mehmet Kuntman hatıralarında depremi şöyle anlatmaktadır:

“(27 Ekim 1924) Hasankale’ye geldim. Kasaba ve köyleri tamamen harap olmuş, her taraf yıkıntıya dönmüştü. Halk büyük bir üzüntü ve telaş içinde uğraşıp duruyor, kendisine bir barınak hazırlıyordu. Erzurum’dan yardıma gelen taburlardan birine misafir oldum. Taburun doktoru ile bir çadırda kalıyorduk. Deprem yavaş yavaş devam ediyor, yerin dibinden bazı gürültüler duyuluyordu. Bunlar o kadar şiddetli değildi ancak insanı korkutuyordu. Önümüz kış olduğu için halkın baraka yapmasına askerler durmadan yardım ediyordu.”³⁵

Dr. Kuntman, depremden Büyükçermik Kalesi’nin etkilenmediğini belirtirken, Aras nehri üzerindeki Çobanköprüsü’nün de bütün güzelliği ve ihtişamıyla ayakta kaldığını belirtmektedir.

Kış mevsiminin iyice kendisini hissettirmesi üzerine geceleri duvarları çatlayan belediye binasında kalan Dr. Kuntman, deprem sarsıntılarını olduğunda hemen dışarıya koştuğunu belirterek; *“Hasankaleliler başlarını sokacak birer yuva bularak bacalarını tütürmeye başladılar. Şimdi felaketzede olmak sırası bana gelmişti. Buraya hazırlıksız geldiğim için soğuktan, bakımsızlıktan perişan oldum, titreyip duruyorum. Bize artık ihtiyaç kalmamakla beraber yine bizi bırakmıyorlar”³⁶* diyerek bir an önce bölgeden ayrılmak istediğini dile getiriyor ama bir korkusunu da ifade etmekten geri kalmıyor:

“Biz de vatani hizmetten mahrum tutulmak korkusuyla ağzımızı açıp bir şey söyleyemiyoruz.”³⁷

3. İzmir Depremi ve Mustafa Kemal

31 Mart 1928 tarihinde saat 02.29’da İzmir-Torbalı’da 6,5 büyüklüğünde meydana gelen depremde³⁸ 50 kişi yaşamını yitirirken³⁹ 2.500 ev çeşitli

³⁴ Kalemli, 2010, s.211.

³⁵ Mehmet Derviş Kuntman, *Bir Doktorun Harp ve Memleket Anıları*, yay. haz. Metin Özata, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara 2009, s.196-197.

³⁶ Kuntman, 2009, s.197.

³⁷ Kuntman, 2009, s.197.

³⁸ Deprem saati 02.27 olarak verilmiştir. Bk. Melih Tinal, “1928 Torbalı (İzmir) Depremi,” *Turkish Studies*, Vol. 4/8, 2009, s.2232; Resmi kayıtlarda depremin saati 02.29 olarak yer almaktadır. Bk. Atabay, 2023, s.63.

derece hasar gördü⁴⁰. Deprem sonrasında artçı sarsıntılar görüldü⁴¹. Bu sarsıntılar hasarların fazlalaşmasına neden oldu.

Depremde İzmir-Aydın demiryolu hattı zarar gördü. Bazı köy yollarına taşlar düşmesi sonucu ulaşım sağlanamadı ve yardım götürmede güçlükler yaşandı⁴².

Depremi hemen sonrasında İzmir Valiliği'nde Vali Kazım (Dirik) Paşa bir toplantı yaptı. Toplantıya, Hilaliahmer Cemiyeti İzmir Başkanı, Cumhuriyet Halk Fırkası, İzmir Ticaret Odası ve güvenlik kuvvetleri katıldı⁴³. Deprem sonucu ilk anda edinilen bilgilere göre İzmir'de 49 ev ve 10 mağaza tamamen yıkıldı, 193 ev, 36 mağaza, 6 cami, 4 okul, 16 han, 5 fabrika, 1 matbaa, 2 sinema, 2 fırın, 1 hastane ve tarihi saat kulesi hasar gördü. İzmir-İstanbul arası telgraf hatları arızalandı⁴⁴.

Depremi başta Torbalı olmak üzere Karşıyaka, Bornova, Alsancak ve Buca'da hasara yol açtığı anlaşıldı. Kordon'da yol 20 metre kadar denize doğru kaydı. Torbalı'da ise 80 metreye kadar çökme meydana geldi. İzmirli deprem sebebiyle evlerine girmeyerek sokakta zamanlarını geçirmeye başladılar⁴⁵.

1 Nisan 1928 günü İzmir Valiliği, İzmir Torbalı, Tepeköy ve diğer köylerde depremden zarar görenlere ve evleri yıkılanlara sarf edilmek üzere 10 bin para gönderilmesi istendi⁴⁶.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, İzmir depremini duyar duymaz yapılacak yardımlar ve geçmiş olsun dileklerini içeren bir telgrafı İzmir Valiliğine gönderdi.

“İzmir Valiliği'ne

1 Nisan 1928

İzmir ve yakınlarındaki depremlere ve yaptığı zararları üzüntüyle öğrendim. Güzel şehrimizin ve sevgili hemşehrilerimizin acılarına büyük bir ilgi ve içten bir duyarlıkla katılıyorum. Ülkenin her tarafından üzüntü ve acılara katılım haberleri alıyorum. Bu ortak acı ve duyarlılık, teselliyi gerektiren durumdur. Ölenlerin ailelerine baş sağlığı ve yaralılara duygularımın ulaştırılmasını rica ediyorum ve

³⁹ Melih Tinal, 2009, s.2233.

⁴⁰ Atabay, 2023, s.63.

⁴¹ Tinal, 2009, s.2232.

⁴² Atabay, 2023, s.63.

⁴³ Tinal, 2009, s.2234; Atabay, 2023, s.63.

⁴⁴ Atabay, 2023, s.63.

⁴⁵ Tinal, 2009, s.2234; Atabay, 2023, s.63.

⁴⁶ BCA., 030.018.1.1.28.18.12.

zarara uğrayanlardan en yoksulların en acil ihtiyaçlarına kullanılmak üzere 10 bin lira sunuyorum.

Cumhurbaşkanı

*Gazi Mustafa Kemal*⁴⁷

Bunun üzerine Bakanlar Kurulu bir kararname hazırladı. 6357 sayılı kararname şöyledir:

“Bakanlar Kurulu, 1 Nisan 1928 tarihli toplantısında İzmir ve çevresinde meydana gelen depremlerde etkilenen ve hasarlara ait raporları incelemiş ve İçişleri Bakanlığı ile İzmir vilayetinin kararlaştırdığı tedbirleri uygun ve Hilaliahmer Cemiyeti Merkez Başkanlığı ile İzmir Belediyesi'nin ve İzmirlielerin felaketzedelere karşı gösterdikleri yardım ve ilgileri takdire şayan görmüştür. İzmir, Torbalı, Tepeköy ve diğer köylerdeki hasara uğrayanlardan yardıma muhtaç olanların acil ve zorunlu ihtiyaçlarına harcanmak üzere vilayet emrine 1927 bütçesinin 151.gayri melhuze masraflar faslından 10 bin lira gönderilmesine ve durumun gerektirdiği sıhhi ve idari her türlü tedbirin azami sürat ve çalışma ile uygulanmasına karar verilmiştir.

1 Nisan 1928

*Reisicumhur M. Kemal*⁴⁸

Hükümet 4 Nisan günü Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinin 21.kaleminden bin liranın Hilaliahmer Cemiyeti'ne aktarılmasını kararlaştırdı⁴⁹. Bakanlar Kurulu ayrıca deprem nedeniyle yapılacak her türlü yardımın Hilaliahmer Cemiyeti'ne yapılması ve buradan harcamaların yapılmasını⁵⁰, depremde hasar gören İzmir Kız Lisesi ve Erkek Lisesi ile hasar gören diğer okulların tamirlerinin bir an evvel pazarlık usulü ile yaptırılmasına karar verdi⁵¹.

Depremzedeler için İzmir Hilaliahmer Cemiyeti 300 çadır gönderdi. Daha sonra Hilaliahmer Cemiyeti Merkezi bölgeye 900 çadır sevk etti. Depremzedeler için battaniye, un, fasulye, yağ, patates, tuz, çay, sabun, temel ihtiyaç maddeleri ve sağlık malzemeleri gönderdi⁵².

⁴⁷ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Bugünkü Dille, s.592.

⁴⁸ BCA., 030.018.1.1.28.18.12.1.

⁴⁹ BCA., 030.018.1.1.28.19.4.

⁵⁰ BCA., 030.010.0.0.119.837.10.

⁵¹ BCA., 030.018.1.1.28.19.18.

⁵² Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a - II, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s.179.

Depremzedelerin barınma ihtiyacının karşılanması için barakaların hemen yapımına başlandı. Bu amaçla 34 inşaat ustası görevlendirildi. İnşaat için kereste, çivi, cam ve çinko gönderildi.

Hilaliahmer Cemiyeti, deprem sonrasında Torbalı'ya toplam 848 çadır, 1.493 kilo ekmek, 389 kilo pirinç, 390 Kilo şeker, 71 kilo sadeyağ, 1.024 kilo sabun, 100 kilo tuz, 1.918 kilo patates, 11 kasa limon, 16 kasa çay, 250 çuval un, 1.867 kasa fasulye, 219 adet battaniye, 240 adet don, gömlek, entari, 100 çift çorap ve çok miktarda sağlık malzemesi gönderdi. İzmir Merkez-i Zühreviye Hastanesi Başhekim Dr. Cevdet Fuat Bey'in başkanlığında bir sağlık ekibi hasta ve yaralıların bakımı için görevlendirildi⁵³.

Hilaliahmer Cemiyeti, depremzedeler için yardım kampanyası başlattı. Yardım çağrısı basında da ilanlarla duyuruldu⁵⁴.

“İzmir ve civarında vukua gelen hareket-i arz felaketzedelerinin ibate ve iaşeleriyle her türlü ihtiyaçlarını temine şitab eden ve bu muaveneti vasi mikyasta ettirmeğe karar veren Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumiyesi necip ve hamiyetperver halkımızı bu umumi yardıma iştirake davet ve nakden vuku bulacak teberruatı doğrudan doğruya Ankara' da Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumiyesine veya merkez ve şubelerine tevdi ve irsal olunmasını muhterem milletimizden rica eder.”⁵⁵

Kampanyaya ilk olarak Deutsche Bank 500 lira, İslam ve Kambiyo Bankası 1.000 lira bağışta bulundu. İstanbul Valisi Mithat Bey'in eşi Valilik Konağında bir çay ziyafeti tertip etti⁵⁶. Amerikan Kızılhaç Teşkilatı 5.000 dolar, İsveç Kızılhaç Teşkilatı 2.000 kron, ABD Detroit eyaletinden 3.301 dolar, Afgan Kralı Amanullah Han 1.000 sterlin bağışta bulundu⁵⁷.

Türkiye genelinde açılan yardım kampanyalarında toplam 150 bin lira nakdi yardım toplandı⁵⁸. Hilaliahmer Cemiyeti depremzedeler için 178 bin lira nakdi harcama yaptı⁵⁹. Deprem zararları ise tahminen 1 milyon lira civarındaydı⁶⁰.

⁵³ Karal Akgün-Uluğtekin, 2001, s.180.

⁵⁴ Atabay, 2023, s.66.

⁵⁵ Karal Akgün-Uluğtekin, 2001, s.183.

⁵⁶ Yalçın Denli, *Türkiye'de Depremler (1928-1950)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars 2018, s.12; Atabay, 2023, s.66.

⁵⁷ Karal Akgün-Uluğtekin, 2001, s.183.

⁵⁸ Tinal, 2009, s.2238.

⁵⁹ Denli, 2018, s.12.

⁶⁰ Tinal, 2009, s.2238; Atabay, 2023, s.66.

İzmir Hilaliahmer Cemiyeti, Kış mevsimi gelmesine rağmen barakaların bitirilememesi, yardımların dağıtımı ve harcamalar konusunda yapılan eleştiriler sonucu toptan istifa etti⁶¹. Bunun üzerine Hilaliahmer Cemiyeti Genel Başkanı ve Sağlık Bakanı Dr. Refik (Saydam) Bey bir açıklamaya yaparak, depremde yapılan harcamaları ve yardımları paylaştı⁶². Dr. Refik Bey'in açıklamalarına göre; Hilaliahmer Cemiyeti Eskişehir, İstanbul ve İzmir depolarından depremzedelere 1.319 çadır dağıtıldığını, çadırların maliyetinin 70 bin lira olduğunu, ihtiyacı olanlara 45 bin lira harcadığını, evsiz kalanlara yiyecek ve sağlık yardımı için 16 bin lirayı aşan masraf yapıldığını belirtti⁶³.

Hükümet 30 Haziran 1928 tarihinde Torbalı ve Tepeköy'de evleri yıkılan ve zarar görenlere dağıtılmak üzere söz konusu köy istasyonları ile tren hattı arasındaki devlete ait arazinin belediyeye satılmasına karar verdi⁶⁴.

4. Depremlerin Tespiti İçin Kandilli Rasathanesi'nin Kurumsallaştırılması

1911 yılında kurulmaya başlayan Kandilli Rasathanesi, Cumhuriyet dönemine kadar ancak meteoroloji çalışmalarını yürütebilmişti. Rasathane, astronomi ve jeofizik konularında ise bazı girişimler yapmıştı. Bu bağlamda Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak görev yapan Kandilli Rasathanesi, Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni'nin 19 Ağustos 1924 tarih ve 9948/1924 sayılı

⁶¹ Tinal, 2009, s.2239.

⁶² Tinal, 2009, s.2239; Atabay, 2023, s.67.

⁶³ Tinal, 2009, s.2239.

⁶⁴ BCA., 030.018.1.1.29.42.5.1. Konuyla ilgili 6830 sayılı kararname şöyledir:

“Maliye Vekâleti tarafından yazılan 28 Haziran 1928 tarih ve 1168 sayılı tezkirede: İzmir vilayetine bağlı Torbalı ve Tepeköy'deki binaların meydana gelen depremde bazılarının tamamen yıkılmış ve bazılarının da kısmen yıkılması ile kullanılamaz hale gelmesi sebebiyle inşa edilecek yeni şehrin Torbalı ve Tepeköy istasyonları arasında ve tren hattının iki tarafındaki milli emlake ait arazide tesis edilmesi yerel belediye ve kaymakamlık tarafından uygun bulunduğu ve bu arazinin devredilmesinde herhangi bir sorun olmadığı ve tahminen bin dönüm kadar olan yerin takdiri bedelle halka verilecek arazi dışında bulunan kısmının da belediye tarafından müzayede ile satılması talep edildiği bildirilmiştir. Torbalı ve Tepeköy'de depremde evsiz kalan halka verilmek üzere belediyeye satılacak arazinin belediye tarafından evsiz kalan halka inşaat mevsiminin sona ermesinden önce yaptırılacak evlere yerleştirilmek üzere söz konusu arazinin bin dönümlük kısmının ikişer yüz dönümü içerecek parçalara bölünerek bedeli sekiz senede ve sekiz eşit taksitte verilmek üzere açık arttırmamız belediyeye satılması, bina yaptırmak şartıyla halkın ihtiyaçları oranında arazi verilmesi, bu arazinin belediye tarafından uygun şekilde dağıtımının yapılması ve genel bedelden her parçaya isabet eden miktara en fazla % 20 olmak üzere bundan fazla zam yapılmaması, taliplilere ikinci bir arsa verilmesi konusunda ancak müracaat sahibinin önceki ihtiyaçları temin edildikten sonra dikkate alınması ve rekabet etkisi ile dışarıya satılmamasının temin edilmesi, belediye tarafından gerekli işlemlerin yapılması gibi şartları içeren açık arttırmamız bir satış yapılması gibi bir teklifte bulunulmuştur.”

kararı ile hava rasat merkezinin bir “*Genel Müdürlük*” hâlinde Darülfünun Emini uhdesine verilmesi ve rasathanenin de bu Genel Müdürlüğe bağlanması kabul edilmişti. Ancak Fatin (Gökmen) Hoca'nın girişimleri sonucu bu karar hayata geçirilememiştir.

1926 yılında Türkiye’de meydana gelen depremleri incelemek üzere küçük model Wichert Sismografi satın alınmıştı. Ankara Belediyesi satın aldığı iki adet Mainka Sismografını 1928 yılında Kandilli Rasathanesi’ne hediye etmiş ve bu aletler Rasathanenin çalışmasına önemli katkı sunmuştu. 1933 yılında bir takım Galitzin sismografi temin edilerek depremlerin kaydedilmesi sağlanmıştı. Bir taraftan Cumhuriyet Hükümetlerinin desteği diğer taraftan Ankara Belediyesi’nin hediyesi ile bu aletler 1934 yılında tamamlanan Sismograf binasına yerleştirilerek deprem kayıtlarına başlanmıştı.

Kandilli Rasathanesi, Osmanlı’dan cumhuriyete intikal eden tek rasathane olma ayrıcalığını, tüm meteoroloji rasathanelerinin tek kurum altında toplanmasını öngören 19 Şubat 1937 tarih 3254 sayılı kanunun 19.maddesi ile de muhafaza etmiş ve Kandilli Rasathanesi bir jeofizik, astronomi ve sismoloji müessesesi olarak yeni kurulan Meteoroloji Umum Müdürlüğü’nün kapsamı dışında kalmış ve depremlerin tespiti ve bu konuda bilimsel araştırmalar yapma sorumluluğunu yasal olarak üstlenmişti⁶⁵. Bu da Atatürk’ün astronomi ve sismoloji alanındaki çalışmaların bilimsel temellerde sürdürülmesinin bir örneği olarak yansımadır.

5. Kaderde Tasada Bir Olmak ve Bunun Simgesi 1938 Kırşehir Depremi

19 Nisan 1938 tarihinde saat 12.59’da Kırşehir, Yozgat vilâyetleri ile Keskin ilçesine bağlı bucak ve köylerde aletsel büyüklüğü 6,6 büyüklüğünde bir deprem meydana geldi⁶⁶. Deprem bölgedeki binaların büyük bir bölümünü yıktı veya çok hasarlı bir hale getirdi. Deprem yamaçlarda heyelan oluşmasına da sebep oldu. Sarsıntının etkisi ile vadilerde tortular yarıldı. Sular fıskırdı ve kum kümeleri meydana geldi⁶⁷. Bölgede bulunan çeşmelerin büyük bir bölümünde sular kesildi, bazılarında ise aksine sular arttı⁶⁸. Depremin artçılar yirmi gün devam etti.

⁶⁵ *Resmi Gazete*, Sayı 7708 (19 Şubat 1937), s.7708.

⁶⁶ Depremin aletsel büyüklüğü farklı kaynaklarda 6,6 ila 6,8 olarak gösterilmektedir. Bk. Biçke, 2015, s.4; Güneş Şahin, “1938 Kırşehir (Akınar) Depremi ve Bölgeye Etkileri,” *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XXVI, 2016, s.291.

⁶⁷ Atabay, 2023, s.114.

⁶⁸ Haluk Eyidoğan ve diğerleri, *Türkiye Büyük Depremleri Makro Sismik Rehberi (1900-1988)*, İstanbul 1991, s.49.

“*Kırşehir depremi*” olarak tarihe geçen bu felâkette Kırşehir vilâyetinde 154, Yozgat vilâyetinde 1 ve Ankara’nın Takazlı yöresinde ise 3 kişi hayatını kaybetti⁶⁹. Resmî rakamlara göre 680 baş hayvan da telef oldu⁷⁰.

Deprem bölgesindeki evler genellikle kerpiçten yapılmış, çatıları da yaklaşık yarım metre kalınlığında toprak kaplıydı. Sarsıntı sırasında duvarların yıkılması ve çatıların insanlar üzerine çökerek onların ölümlerine veya yaralanmasına sebep oldu. Depremde dere boyları ve su kenarları daha çok zarar gördü. Kayalık arazi üzerinde aynı malzeme ile yapılan binalar daha az zararla depremi atlattılar⁷¹. Hanyeri, Deveci ve Çürükler köyleri arasındaki köprüler de yıkıldı. Buralardaki mezar taşları da devrildi. Kırşehir vilâyetindeki 150 köyde toplam 2.157 ev yıkıldı, 1.705 ev ağır hasarlı ve 1.110 ev de hafif hasarlı durumda bulunuyordu⁷². Yozgat vilâyetinde deprem; 140 evi tamamen yıktı, 64 evi ağır hasara uğrattı ve 18 ev de hafif hasarlı durumdaydı. Ankara vilâyetine bağlı Keskin çevresinde de önemli sayıda evin yıkıldığı söyleniyordu⁷³. Kandilli Rasathanesi’ne göre Kırşehir depreminde 160 kişi hayatını kaybetti ve 4.066 ev hasar gördü⁷⁴.

Depremin duyulması üzerine Bakanlar Kurulu hemen toplanarak bir kararname yayınlandı. Kararnameyle depremden zarar görenlere dağıtılmak üzere 30.000 lira para tahsis edildi⁷⁵. İlk etapta 400 çadır sağlandı. Milli Eğitim Bakanlığı’nın da uzman profesörleri bölgede görevlendirilerek onların bir rapor hazırlamaları kararlaştırıldı. İskân Genel Müdürlüğü’nün başkanlığında Milli Savunma, İçişleri, Maliye, Bayındırlık, Milli Eğitim, Ziraat, Sağlık ve Sosyal Yardım ile Tapu Genel Müdürlüğü elemanlarından oluşturulacak bir heyetin hemen bölgeye giderek incelemeler yapması ve on gün içerisinde depremin yaptığı zarar ve ziyanın tespit etmesi karar altına alındı. Ayrıca bu komisyon deprem bölgesinde yeni köylerin kurulacağı yerler ile yapılacak evlerin tiplerini ve gerekli malzeme miktarını tespit ederek hükümete bildirecekti⁷⁶. Maliye Bakanlığı deprem bölgesi için 500.000 liralık bir kaynak oluşturmayı amaçladı.

Deprem bölgesine bir milyon liraya yakın nakit para masrafı yapılarak, çadır, gıda ve sağlık malzemesi gönderildi. Depremde ailesini kaybeden çocuklar da Himaye-i Etfal Kurumu’nun (Çocuk Esirgeme Kurumu)

⁶⁹ Eyidoğan ve diğerleri, 1991, s.49.

⁷⁰ *Ayın Tarihi*, Sayı 53, Mayıs 1938, s.54.

⁷¹ *Ayın Tarihi*, Sayı 53, Mayıs 1938, s.56.

⁷² *Ayın Tarihi*, Sayı 53, Mayıs 1938, s.56.

⁷³ Eyidoğan ve diğerleri, 1991, s.49-50.

⁷⁴ Atabay, *Son Yüzyılda Türkiye’de Depremler*, s.114.

⁷⁵ Şahin, 2016, s.308.

⁷⁶ *BCA.*, 030.18.01.02.83.35.11.

yurtlarına yerleştirildi⁷⁷. Yapılan incelemeler sonucunda deprem bölgesine 3 milyon liralık bir yatırım yapılması gerektiği ortaya çıktı. Bu kaynağı gerek bütçeden gerekse bütçe dışından karşılanması o günün şartlarında imkânsızdı. Hükümet, çare olarak önceden Kızılay'a verilen 30.000 lira ile Maliye Bakanlığı'nın oluşturduğu 500.000 liralık kaynağı ve Kızılay'ın toplayacağı yardımları deprem bölgesindeki halkın kendi evlerini yapması için verilmesini kararlaştırdı⁷⁸.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, depremzedelere hemen nakit paranın yanı sıra çadır ile gıda ve giyecek gönderdi. Halk, Kızılay'a çok kısa bir sürede 227.837 lira 90 kuruş bağışta bulundu. Deprem sebebiyle Bulgar Kralı Boris, İngiltere Kralı II. George, Afganistan Kralı Muhammed Zahir Han, Suriye Cumhurbaşkanı Haşim Atassi ve Ürdün Emiri Abdullah, Atatürk'e üzüntülerini bildirdiler⁷⁹.

Kızılay ekipleri deprem bölgesine koşular. İçişleri Bakanlığı, depremden çok zarar gören, arazisi sınırlı ve küçük köylerin birleştirilerek arazisi geniş, havası iyi ve suyu bol olan yerlerde yeniden kurulmasını öngördü⁸⁰. İçişleri Bakanlığı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tüm valiliklere ve parti yönetimlere birer yazı göndererek depremde evsiz ve aç kalan vatandaşlara yardım edilmesini ve bu konuda halkın teşvik edilmesini istedi⁸¹. Halkevleri de bu kampanyaya destek verdi.

Bu yardım çağrısı üzerine her ilde bir yardım komitesi oluşturuldu. Deprem halka şöyle duyuruldu:

“Nisanın on dokuzuncu Salı günü öğleüstü Orta Anadolu'da vasi sahada şiddetli bir yer sarsıntısı vukua gelmiştir. Sarsıntının merkez sikleti Yozgat ve Kırşehir olup bu mıntıklar dâhilinde birçok nüfus ve maddi zararlar olmuştur. Bu felaket önünde bütün vatan üzüntü içindedir. Mahallinden alınan haberlere göre birçok evlerin hasarlara uğradığı ve nüfus zayıtı fazlaca olduğu anlaşılmaktadır. Bu felaketli vatandaşların ıstıraplarını gidermek üzere merkezi hükümet tarafından önemli tedbirler alınmış ve mahalline imdat heyetleri gönderilmiştir. Bütün vilâyetlerde olduğu gibi Çanakkale'nin hamiyetli halkı da Kızılay Kurumu vasıtasıyla iane toplamaya ve felaketli yurttaşlarımızın acılarına iştirake başlamıştır.”⁸²

⁷⁷ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), Ankara 1950, s.90.

⁷⁸ Deprem Bölgesine sevk edilecek inşaat malzemeleri konusunda Nafia (Bayındırlık) ve Bütçe Encümeni Mazbataları için bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, c.XXVII, s.1.

⁷⁹ Karal-Uluğtekin, 2001, s.188; Şahin, 2016, s.297.

⁸⁰ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), s.90.

⁸¹ BCA., 490.01.4.17.28.

⁸² “Orta Anadolu'da Zelzele,” Çanakkale, Sayı 654, 28 Nisan 1938, s.1.

Her vilayette oluşturulan; “*Kırşehir ve Yozgat Deprem Bölgesine Yardım Komitesi*” bir bildiri yayınlayarak milletten yardım talebini dile getirdi:

“*YURTTAŞ!*”

Senin sayısız birçok milli vazifelerin vardır. Bunlardan biri de yurdunun herhangi bir köşesinde yurttaşlarının uğradıkları felakete yabancı ve duygusuz kalmamaktır.

Sana; nesilden nesile kıyamete kadar intikal edecek olan bir Atasözünü hatırlatırım: “Türk gülerse hep beraber güler. Ağlarsa hep beraber ağlar”

Bu milli duyguyu göster. Bu atasözünü yerine getir. Kırşehir ve Yozgat’ta zelzeleden aç ve çıplak kalan on binlerce kardeşlerimizin ve öksüz kalan çocukların yardımlarına koş.

Çalışkan hamiyetli arkadaşlardan Kızılay namına seçilen Yardım Komisyonuna uğra!

Sen de kudretinin yettiği kadar felaketzede kardeşlerinin gözyaşlarını dindirmeye çalış!

Hizmetin yüksek şerefi emsal kabul etmeyen asil Türk ruhunun Türk varlığının vicdanına emrettiği kutsal bir vazifedir.

Hareketi Arz İlane Komisyonu”⁸³

Deprem Türkiye’de duyulur duyulmaz, başlayan yardım kampanyasına halk büyük destek verdi. Toplanan yardımlar Valilik tarafından Kızılay Genel Başkanlığı’na iletildi. Türk milleti zor ve acılı durumda bulunan Kırşehir, Yozgat ve Keskin çevresindeki vatandaşlara yardım ederek “*kaderde, kıvançta ve tasada bir olmak*” örneğini gösterdi.

Kırşehir ve çevresinde meydana gelen depremde evleri yıkılan ve Kızılay tarafından yeniden inşa edilen köylerin meydanlarına bir anıt yapılması kararlaştırıldı. Anıtın uygun olan bir yüzüne “*19/4/1938 tarihinde vuku bulan yer sarsıntısında yıkılan Hacımirza ve Akpınar köyleri yerine milletin yardımı ile Kızılay Cemiyeti tarafından Yeni Akpınar köyü kurulmuştur*” yazılması planlandı⁸⁴.

Atatürk, bu sırada hasta olmasına rağmen Türk milletinin büyük acılar karşısında birlik ve beraberlik içerisinde büyük bir dayanışma göstermesinden gurur duymuştu. Kırşehir depremi bunun en önemli

⁸³ “Yurttaş,” *Çanakkale*, Sayı 655, 12 Mayıs 1938, s.2; Mithat Atabay, *Atatürk Çanakkale’de*, Atatürk’ün Samsun’a Çıkışının 100.Yılında Kepez Belediyesi Tarafından İlan Edilen Atatürk Yılı Anısına, İstanbul 2019, s.285.

⁸⁴ *KA.*, 2289/13.

göstergesiydi. Türk milletinin bu davranışı onun hedeflediği “*“Türk gülerse hep beraber güler. Ağlarsa hep beraber ağlar”*” sözüyle ifade edilmişti.

Sonuç ve Değerlendirme

Atatürk dönemindeki depremler 29 Ekim 1923’ten 10 Kasım 1938 tarihine kadar olan on beş yıllık süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde artçı depremler hariç olmak üzere depremlerin merkez üslerine göre bakıldığında yirmi sekiz deprem meydana geldi.

Bu dönemdeki depremlerden 16’sı Doğu Anadolu’da, 4’ü İç Anadolu’da, 2’si Marmara’da, 2’si Güneybatı Anadolu’da, 2’si Güneydoğu Anadolu’da, 1’i Batı Anadolu’da ve 1’i de İç Batı Anadolu’da meydana geldi. Erzincan vilayeti topraklarında 5 defa deprem oldu. O sırada Erzincan’a bağlı olan Kığı’da 2, Refahiye’de 1, Kuruçay’da 1 ve Erzincan merkezde 1 olmak üzere 5 deprem Erzincan vilayeti topraklarında meydana geldi. Kığı 1936’da Bingöl’e bağlandı ve bu tarihten sonra da bir defa daha Kığı’de deprem olduğundan Kığı 1935-1937 yılları arasında üç yıkıldı.

Atatürk dönemindeki depremlerin en yıkıcıları 13 Eylül 1924 tarihindeki Erzurum-Pasinler, 22 Ekim 1926 Kars, 1 Mayıs 1935 tarihindeki Kars-Digor ve 19 Nisan 1938 tarihli Kırşehir depremleridir.

Atatürk döneminde meydana gelen depremlerde toplam 3.761 kişi hayatını kaybetti. 21.648 bina yıkıldı. Depremin yıllara göre ortalama insan ölümü yaklaşık 257 kişidir. Binaların yıllık ortalama yıkım miktarı 1.443’tür.

Bu dönemde depremlerle ilgili sorumlu İçişleri Bakanlığı’dır. Depremlerle ilgili bilgiler nahiye, kaza ve vilayetlerden İçişleri Bakanlığı’na bildirilmektedir. İçişleri Bakanlığı hemen durumu Başbakanlığa, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na ve Türkiye Kızılay Cemiyeti Genel Başkanlığı’na iletmekte ve hızlı bir şekilde deprem bölgesine ve depremzedelere gerekli yardımlar yapılmaktadır. Ordu Müfettişleri ve askeri birlikler teşkilat kanununda belirtilen yetkili ve sorumluluklar çerçevesinde merkezden emir beklemeden deprem bölgelerinde gerekli müdahaleleri yapmak, arama-kurtarma ve enkaz kaldırma görevlerini yerine getirmek, askeri imkânlar çerçevesinde iâşe ve ibadeti sağlamakla görevlendirilmişlerdi. Vilayetlerde valiler bu işlerde tam yetkili idiler.

Bakanlar Kurulu gerekli gördüğü hallerde çıkardığı kararnameler ile depremzedelere ve deprem bölgesine mali kaynak sağlama, devlet ormanlarından ücretsiz kereste temin edilmesi, barakaların yapılması için çivi, cam, çinko gönderilmesini sağlamaktadır.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1924 yılında Erzurum Pasinler'de meydana gelen depremi yerinde görmek ve işleri koordine edilmesini sağlamak üzere deprem bölgesine gitmesi, ilk kez bir devlet başkanının yaptığı bir davranıştı. Zira Osmanlı döneminde bu hiç yapılmamıştı. Bu geleneği Atatürk başlatmış, daha sonra kendisinden sonra gelen Cumhurbaşkanları İsmet İnönü, Celal Bayar ve diğer cumhurbaşkanları da sürdürmüşlerdir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA., 030.018.01.01.37.10.1.
BCA., 030.018.1.1.29.42.5.1.
BCA., 030.018.01.01.11.46.8.2.
BCA., 030.018.1.1.28.18.12.1.
BCA., 030.018.01.01.10.29.7.
BCA., 030.18.01.01.10.29.7.
BCA., 030.018.01.01.9.25.9.
BCA., 030.18.01.01.09.25.9.
BCA., 030.18.01.01.09.27.9.
BCA., 030.010.0.0.119.837.10.
BCA., 030.018.1.1.28.18.12.
BCA., 030.018.1.1.28.19.18.
BCA., 030.018.1.1.28.19.4.
BCA., 030.018.01.01.11.43.1.
BCA., 030.018.01.01.11.43.15.
BCA., 030.18.01.02.83.35.11.
BCA., 490.01.4.17.28.
Kızılay Arşivi (KA.), 2289/13.

Kitap ve Makaleler

“Orta Anadolu’da Zelzele,” *Çanakkale*, Sayı 654, 28 Nisan 1938, s.1.
“Yurttaş,” *Çanakkale*, Sayı 655, 12 Mayıs 1938, s.2.
Akın, F. (2008). *Atatürk’ün Sonbahar Gezileri*, Cantekin Matbaası, Ankara.
Atabay, M. (2010), “Mustafa Kemal’in Balkan Muharebeleri Esnasında Çanakkale Bölgesindeki Faaliyetleri,” *Çanakkale 1915, Mustafa Kemal Atatürk ve Modern Türkiye*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, s.27-47.
Atabay, M. (2019). *Atatürk Çanakkale’de*, Atatürk’ün Samsun’a Çıkışının 100.Yılında Kepez Belediyesi Tarafından İlan Edilen Atatürk Yılı Anısına, İstanbul.
Atabay, M.-Borlat, B. (2012). *26-27 Temmuz 1328 Depremi (8-9 Ağustos 1912) ve Dr. Yüzbaşı M. Sadi Bey*, Kriter Yayınevi, İstanbul.

- Atabay, M. (2019). *Çanakkale Topraklarında Mustafa Kemal Atatürk*, Çanakkale Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Atabay, M. (2023). *Son Yüzyılda Türkiye’de Depremler*, Paradigma Akademi Yayınları, Ankara.
- Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Bugünkü Dille*, yay. haz. Ali Sevim-İzzet Öztoprak-Mehmet Akif Tural, Ankara 2006.
- Mustafa Kemal Atatürk (1997), *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, (1906-1938), C. II, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Atnur, İ. E. (2006). *Reis-i Cumhuri’un Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Aydın, N.-Ergün, E. (2018). “1924 Erzurum Depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa,” *Tarih ve Günce*, C. I, S. 2, 2018, s.145-168.
- Bıçke, M. (2015). “Türkiye’de Hasara ve Can Kaybına Neden Olan Deprem Listesi (1900-2014),” *3.Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*, DEÜ İzmir, s.1-10.
- Eyidoğan, H. ve diğerleri (1991), *Türkiye Büyük Depremleri Makro Sismik Rehberi (1900-1988)*, İstanbul.
- Karal Akgün, S.-Uluğtekin, M. (2001). *Hilal-i Ahmer’den Kızılay’a – II*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kuntman, M. D. (2009). *Bir Doktorun Harp ve Memleket Anıları*, yay. haz. Metin Özata, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara 2009.
- Osmanlı’dan Cumhuriyete Hilaliahmer İcraat Raporları 1914-1928*, yay. haz. Murat Uluğtekin, M. Gül Uluğtekin, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara 2013.
- Önder, M. (1998). *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Şahin, G. (2016). “1938 Kırşehir (Akpınar) Depremi ve Bölgeye Etkileri,” *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XXVI, s.289-321.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Nafia (Bayındırlık) ve Bütçe Encümeni Mazbataları, C. XXVII.
- Tınal, M. (2009), “1928 Torbalı (İzmir) Depremi,” *Turkish Studies*, Vol. 4/8, s.2229-2243.
- Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949)*, Ankara 1950.

Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi

Çanakkale

Resmî Gazete

Ulus

Tezler

- Denli, Y (2018). *Türkiye’de Depremler (1928-1950)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars.